

#לשון %קדש

רש"י, בראשית ב' כג': "לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה, כִּי מַאִישׁ וּגוֹי - לְשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לְשׁוֹן, מִכַּאֲן שֵׁנִבְרָא הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

בראשית יא' א': "וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ, שְׂפָה אַחַת, וּדְבָרִים, אַחָדִים"

כתר יונתן: ויהי כל הארץ לשון אחד ודבור אחד ועצה אחת, בלשון הקודש היו מדברים שנברא בו העולם מן ההתחלה:
רש"י: שפה אחת - לשון הקודש

שמות ב' ה': "וַתִּרְדַּבֵּת-בַּת-פְּרָעָה... וַתִּשְׁלַח אֶת-אַמְתָּה..."

רש"י: את אמתה - את שפחתה. ורבותינו דרשו לשון יד. אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו להנקד אמתה מ"ם דגושה...

דברים יא' יט': "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם, לְדַבֵּר בָּם..."

רש"י: לדבר בם - משעה שהבן יודע לדבר, למדהו תורה צוה לנו משה (דבי לג ד), שיהא זה למוד דבורו. מכאן אמרו, כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה, ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו':

דברים כ' ב': "וַיְהִי, כְּקִרְבָּנְכֶם אֶל-הַמִּלְחָמָה; וַיִּגַּשׁ הַכֹּהֵן, וַדַּבֵּר אֶל-הָעָם"

רש"י: ודבר אל העם - בלשון הקדש

איוב יא' כ': "וַעֲיַנֵּי רְשָׁעִים, תִּכְלֶינָה..."

רש"י: תכלנה - ... וכל כליון עינים שבלשון קודש זהו המצפה לראות ואינו משיג...

#עברית

בראשית ו' ד': "הַנִּפְלִיִּם הֵיוּ בְּאָרֶץ, בְּיָמֵים הָהֵם..."

רש"י: הנפלים - ... ובלשון עברית לשון ענקים הוא

שמות טו' יג': "נַחֲתֵת בְּחֶסֶדְךָ, עִם-זוֹ גְּאֻלְתִּי; נִהְלֵת בְּעֶזְךָ..."

רש"י: נהלת - לשון מנהל, ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל, ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית:

שמות כח' כב': "וַעֲשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׂרָשֶׁת גְּבֹלֶת..."

רש"י: שרשת - ... והן שתי שרשרות... שרשרת בלשון עברית, כשלשלת בלשון משנה

אבן עזרא בראשית שיטה אחרת - פירוש פרק א' פסוק א'

"... ומנהג כל לשון איננו כמנהג לשון אחרת, כי הנה יש לשון שלא ידבר אדם לגדול ממנו רק בלשון רבים. גם בלשון עברית יאמר הגדול נעשה תחת אעשה, ולא כן בלשון הקדש..."

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא' עמוד ב'

"אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא: בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי. ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי. מאן הדיוטות? - אמר רב חסדא: כותאי. מאי כתב עברית? - אמר רב חסדא: כתב ליבונאה."

רש"י: כתב עברי - של בני עבר הנהר. ליבונאה - אותיות גדולות, כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות.

ר' עובדיה מברטנורא מסכת ידים פרק ד' משנה ה'

כתב עברי - הכתב שבא מעבר הנהר. והכותיים כותבים בו עד היום, וישראל היו משתמשים באותו כתב בדברי חול. ובמטבעות של כתב הנמצאים בידינו היום שהיו מזמן מלכי ישראל, מפותחות באותו כתב. אבל הכתב שאנו כותבים בו ספרים היום, כתב אשורי הוא נקרא, והוא הכתב שהיה בלוחות. ונקרא אשורי, שהוא המאושר שבכתובות, לשון באשרי כי אשורני בנות (בראשית ל'):

רש"י מסכת שבת דף קט"ו עמוד ב'

כתב עברית - אותיות גדולות הן, ואין דומות לכתב אשורית, אף על פי שכתובין בלשון הקדש, אלא שכתב האותיות משונות

חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף ח' עמוד ב'

ותפילין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית. מכאן משמע דלשון הקדש היינו אשורי אבל לשון עברי אינו לשון הקדש וכדאמרינן נמי בפירקין דלקמן (י"ז א') הלועז ששמע אשורית יצא ותניא בברייתא (י"ח א') גפטית לגפטים עברית לעברים דאלמא משמע עברית דוקא לעברים וש"מ לאו היינו לשון הקדש, ומ"מ לפעמים קורא ללשון הקדש עברי וכן נהגו הכל לקרוא ללשון הקדש עברי, וגרסי' בירושלמי דמכלתין בררו להם כתב אשורית ולשון עברית ואמרי' בפי' כהן גדול בסנהדרין (כ"א ב') בהא מילתא בררו להן כתב אשורי ולשון הקדש. ובתוספתא שנינו מעשה בר' מאיר שלא מצא מגילה כתובה כתב עברית וכתבה על פה וקראה, ובבראשית רבה ויגד לאברם העברי למה קורא אותו עברי שמספר בלשון עברי והיינו לשון הקדש שבו היו מספרים ומה שקורא אותן אשורי שמאושר בין שאר הלשונות.

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ח עמוד ב'

... כדאמרינן בסנהדרין פרק כהן גדול (כ"א ב') בררו להם כתב אשורית ולשון הקדש, ובירושלמי (פ"א ה"ט) קרי ליה לשון עברי דאמרינן בהא בררו להם כתב אשורית ולשון עברי, ובב"ר אמרו ויגד לאברם העברי למה נקרא שמו עברי שמספר לשון עברי, וזהו לשון הקדש שהיו מספרין בו האבות, מיהו עיקר לשון עברי אינו לשון הקדש כדתניא לקמן (י"ח א') עברית לעבריים, ואילו אשורית כל אדם יוצא בו ולא עברים בלבד, אלא שזה מן הלשונות המושאלים וזה ברור.

ספר הכוזרי מאמר ב'

סז. אמר הכוזרי: היש לעברית מעלה על לשון הערב, היא יותר שלמה ורחבה ממנה, ואנחנו רואים את זה בעינינו.

סח. אמר החבר: מצא אותה מה שמצא נושאייה, נתדלדלה בדלותם וצרה במיעוטם. והיא בעצמה החשובה שבלשונות מקבלה וסברא. הקבלה, שהיא הלשון אשר דבר בה ה' ית' עם אדם וחיה, ובה דברו שניהם, כאשר יורה על זה הגזר, אדם מאדמה, ואשה מאיש, וחיה מחי, וקין מקניתי, ושת משת, ונח מינחמנו, עם עדות התורה וקבלת דור אחר דור עד עבר עד נח עד אדם, ושהיא לשון עבר ובעבורו נקראת עברית, מפני שנשאר עליה עת הפלגה ובלבול הלשונות, וכבר היה אברהם מדבר בארמית באור כשדים שהארמית היא לשון כשדים, והיתה לו העברית לשון מיוחדת לשון הקדש, והארמית לשון חול, לכן נשא אותה ישמעאל אל הערב, והיו אלו שלש לשונות משותפות מתדמות, הארמית והערבית והעברית, בשמותיהם ובתהלוכותיהם ובשמושיהם. ומעלתה מדרך הסברא לפי העם המשתמשים בה, במה שהיה צריך אליו מהמליצה כ"ש עם הנבואה הפושטת ביניהם, והצורך אל האזהרה ואל הנגונים והזמירות ומלכיהם משה ויהושע ודוד ושלמה היתכן שיחסר להם מליצה בעת שהיו צריכים אליה לדבר, כאשר תחסר לנו היום בעבור שאבד הלשון ממנו? הראית ספור התורה, המשכן והאפוד והחשן וזולתם כשהוצרכו אל שמות נכריות היאך מצאו אותם עד

תומם, וכמה נאה סדר הספור ההוא, וכן שמות העמים ומיני העופות והאבנים, וזמירות דוד, והתרעם איוב והתוכחו עם רעיו ותוכחות ישעיה ונחמותיו, וזולתם.

שו"ת מפענח נעלמים סימן ה

יוד) הן הלום פקחתי עיני וראיתי בתשובות הרמב"ם ז"ל, הנקראים פאר הדור (דפוס לפסיא, סימן ז'), שכתב בזה הלשון, ומן הראוי לך שתדע כי הכתיבה הזאת האשורית, כיון שניתנה בה התורה ובה נכתבו לוחות הברית הרי מגונה מאוד להשתמש בה לדברי חול, ומימי קדם היו ישראל נזהרין בדבר זה והיו כותבין כתביהן וחיברו חכמותיהם של חול בכתב עברי, לכן תמצא חרות על שקלי ישראל ומטבעותיהם כתב עברי ולא אשורי מפני שהם דברים של חול, ולא נמצא מעולם אות אחת מהכתב האשורי בדברי חול הנמצא משארות ישראל לא על האבנים ולא על המטבעות, אלא הכל בכתב עברי, עכ"ל. (ותשובה זו הביאה רבינו ירוחם ז"ל בנתיב השני):

והנה תוכן כוונת רבינו מבוארת שמאחר שאנחנו רואים בעינינו שעל המטבעות מלכי החשמונאים לא נמצא אפילו אות אחת מהכתב אשורי, והרי אז בודאי התפשטה בכל ישראל קריאת כתב האשורית, וכן על המטבעות שטבע בר כוכבא האותיות הכתובים עליהם הם אך כתב עברית ולא אשורית, אף שהוא היה בימי התנא רבי עקיבא, ולא יכחיש איש זה שכל ישראל ידעו אז כתב האשורית, על כן על כרחך צריך אתה לומר שמפני שהאשורית היה קדוש בעיניהם, לא רצו להשתמש בו לדברי חול, ומזה אנחנו באים לידי מסקנא שגם מה שאין אנחנו מוצאים חקוק על האבנים העתיקים מימי בית ראשון רק כתב עברי, אין הטעם מפני שלא ידעו אז עדיין מן הכתב האשורי, אלא משום קדושת הכתב היו נמנעים מלהשתמש בו לדברי חול. וזהו שיטת רבינו בפירוש המשנה במסכת ידים (פרק ד' מ"ה), שזה שנקרא הכתב אשורי אין הטעם מפני שעלה עם ישראל מארץ אשור, אלא נקרא אשורית מפני היותו כתב המאושר כלומר כתב המקודש:

והנה המתבונן בדבריו בתשובה הנזכרת יבין מרמיזת שיחו ומדברו הנאווה שהיה עוסק בסתר אהלו בברייתות דספר התמונה וספר הזוהר וכיוצא בהן, שמבואר שיש בצורת אותיות של האשורית קדושה גדולה ורמוז בהן סודות עליונים, ולפיכך אסור בספר תורה שיגע אות אחד בחבירו, כי כל אות ירמוז על ענין אחר ואין לערבב זה עם זה, כי כל אות שרשו מעולם אחר, ועל כן ספר תורה שאותיותיו נוגעים זו בזו פסולה. גם הרא"ש ז"ל בפירושו במסכתא נדרים (דף ל"ח ע"א בד"ה פלפולא דעלמא) כתב, וזה לשונו, כי החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורת האותיות, עכ"ל. התבונן בדבריו אלה ותראה שאי אפשר שיכתוב זה רק מי שעוסק בחכמת הקבלה:

דאל"כ אין דברי הרמב"ם ז"ל מובנים, מדוע נמנע את השימוש והכתיבה בין אדם לחבירו בכתב אשורית מפני שניתנה בו התורה, א"כ ימנעו מלדבר עברית בין אדם לחבירו מפני שניתנה תורה בלשון עברית, ואדרבה הרי להדיא אמרינן בש"ס (שבת דף מ' ע"ב) דברים של חול מותר לאומרם בלשון הקודש^א, אלא שדרכו של רבינו הרמב"ם להבליע בנעימה ולכסות דבר, בלי לגלות דברים שכיסן עתיק יומין לפני עמי הארצות וקלי הדעת^ב. ועיין בתשובות הרשב"ש בן הרשב"ץ ז"ל (סימן קפ"ט) שהאריך בגנות המגלים דברי קבלה, וכתב, התורה כיסתו ואתה מגלהו וכו'. ומקור דבריו מש"ס פרק ערבי פסחים (דף קי"ט ע"א) זה המכסה סתרי תורה וכו', עיי"ש:

יא) ובדברי הרמב"ם ז"ל אלה, אני מבין אותה ששנינו בברייתא (פרקי דר' אליעזר פרק ל"ח) מלך אשור אמר לכותיים תנו לי שנים מכס ואצוה את חכמי ישראל ללמד ספר התורה, ודבר המלך אין להשיב, שלחו הכותיים את דוסתא ואת סביא שני חכמים, והיו הסנהדרין מלמדין אותם ספר התורה בכתב נוטריקון, עכ"ל. ונלפע"ד כי כתב נוטריקון פירושו כתב שהיו נוהגין אז סופרי האומות לכתוב, והוא כתב העברי, כי מלת נוטרי פי' סופר, כדאי בגמרא (סוטה דף ל"ה ע"ב) שלחו אומות העולם נוטרין שלהן והעתיקוה, כלומר סופרים שלהם, והודיעה לנו הברייתא הזאת שאף שדבר המלך אין להשיב והיו מוכרחין הסנהדרין ללמד את הכותיים ספר התורה, אעפ"כ נמנעו מלמסור אותה להם בכתב האשורית הקדושה, רק העתיקו אותה להם בכתב העברי, וכן נשארה בידם עד היום הזה, כדאי בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א ע"ב):

והנה מה שהחליט הרמב"ם ז"ל דקיי"ל באשורית ניתנה התורה³², נלפע"ד שמקור מקומו הוא מזבחים (דף ס"ב ע"א) דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר נביא עלה עמהם בתחלת בית שני שהעיד על ספר התורה שתכתב אשורית. ומפרש הרמב"ם שהעיד שהתורה נכתבת מעולם באשורית ולא בעברית. וכן מפרש רבינו חננאל ז"ל. וכתב בעל העיטור דהלכה בזה כראב"י דמשנתו קב ונקי, וכן כתב בעל כפתור ופרח תלמיד הרא"ש ז"ל:

(אבל רש"י ז"ל פי' העיד שתכתב מעכשיו והלאה אשורית. וזה תמוה מאוד, שאין מלת העיד סובל פירושו, שהרי כל עדיות דתנינן היינו שהעיד שכן היה מקדמת דנא. ורש"י ז"ל לשיטתו דנקט בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ז ע"ב ד"ה אשורית) כמאן דאמר שנקרא אשורית מפני שעלה עמהם (מאשור):

וכן יסד הפייטן הקדמון רבי אליעזר ב"ר יעקב קליר (ביוצר ליום א' דחג השבועות) אז בכתב אשורית ובלשון עברית וכו'. וכן כתב רב האי גאון ז"ל בפ"י מסכת ידים (פ"ד מ"ה). והנה יש אומרים שנקרא הכתב אשורית על שם אשור בנו של שם בן נח, שהוא תיקן הכתב ודקדוקו, והלשון נקרא עברית על שם עבר בן בנו של שם בן נח, שהוא תיקן דקדוק הלשון על מכונו. ומכתבות עתיקות שנמצא בבטן האדמה נראה שהיה זה כתב בני שם מאז מקדם, ואין פה המקום להאריך:

מפענח נעלמים

ר' חנוך הניך ב"ר יוסף דוד [מאיר - טייטלבוים] נולד בגליציה בשנת תרמ"ד (1884). היה אב"ד של העיר סאסוב שבגליציה, ובסוף ימיו רב העיר קרצקי, כיום באוקריינה. ר' חנוך הניך כתב ספרים רבים, ביניהם 'עיר חנוך' על התורה, הגהות על המדרשים ועוד, רק חלקם נדפסו. נפטר בסאטמר בשנת תשי"ג (1943). בשנת תש"ס (2000) הדפיס בברוקלין אחד מצאצאיו ר' אהרן מאיר מייזליש את ספר השו"ת 'יד חנוך', מכת"י שנשאר בידי בני המשפחה. לספר צורף ספר 'מפענח נעלמים', הכולל חלק מהתכתבויותיו של המחבר עם חכמי דורו.

שו"ת הרמ"א סימן קכז

... כי לשון ארמי יחשב לשון הקודש גם הוא אלא שהוא לשון משובש. וזכורני שדברי אלה הם דברי הכוזרי"י אלא שאמרו על כוונה אחרת. +על שאלתו של הכוזרי בדבר מעלת הלשון העברית, שם ר' יהודה הלוי בפי החבר את הדברים האלו על התרוששות השפה בגולה ועל קדמותה ותפארתה בימי קדם: מצא אותה מה שמצא את נושאה, נתדלדלה בדלותם וצרה במיעוטם והיא בעצמה החשובה שבלשוונות מקבלה ומסברא. הקבלה - שהיא הלשון אשר דיבר בה ה' עם אדם וחיה, ובה דיברו שניהם, כאשר יורה על זה הגזר אדם מאדמה, ואשה מאיש, וחיה מחי, וקין מקניתי, ושת משת, ונח מינחמנו. עם עדות התורה וקבל דור אחר דור עד עבר עד נח עד אדם. ושהיא היתה לשון עבר, ובעבורו נקרא עברים, מפני שנשאר עליה עת ההפלה ובילבוּל הלשוונות. וכבר היה אברהם מדבר בארמית באור כשדים שהארמית היא לשון כשדים, והיתה לו העברית לשון מיוחדת לשון - הקודש והארמית לשון חול, וכן נשא אותה ישמעאל אל הערב. והיו אלה שלוש לשונות משותפות מתדמות, הארמית, הערבית והעברית, בשמותיהם ובהליכותיהם ובשימושיהם. והיתה הלשון העברית לבדה המעולה שבהם (כוזרי מאמר ב' פרקים סו - פא)...

הרמ"א

רבי משה בן ישראל איסרליש, הרמ"א, נולד בשנת ה"א רפ"ה (1525?) בקראקא שבפולניה ושם נפטר בשנת ה"א של"ב (1572). הוא היה גדול הפוסקים באירופה האשכנזית. הרמ"א שימש רב, אב-בית-דין, וראש ישיבה בעיר מולדתו, קראקא, ומשם פרס את מצודתו על כל ערי גרמניה, פולניה וצפון איטליה. כאשר חיבר ר' יוסף קארו את ספרו הקלאסי, השלחן ערוך, הוסיף עליו הרמ"א הגהות לפי שיטות הפוסקים האשכנזים, באופן שספר הלכה אחד שימש הן את יהדות ספרד והן את יהדות אשכנז. השלחן ערוך עם "המפה" (הגהותיו של הרמ"א) מקובל עד היום כהלכה פסוקה בישראל. הרמ"א השיב תשובות רבות בהלכה, ועסק גם בפילוסופיה ובקבלה. עליו נאמר הפתגם: משה (הרמב"ם) עד משה (הרמ"א) לא קם כמשה (הרמ"א).

שו"ת הרמ"א סימן קל

... במאה השש עשרה חיבר המדקדק והמשורר ר' שמואל ארקיוולטי מפאדובה ספר ערוגת הבושם על כללי הדקדוק והשירה העברית. בהקדמתו הוא מדגיש את מטרתו לשפר את השימוש בעברית מתוקנת ואם אמנם דברים של חול מותר לאמרם בלשון הקדש, כאשר חכמים הגידו

(שבת מ, א), על זאת ישתומם כל חסיד בראותו כי אזלת יד הלשון המקודשת ואפס עצור בדרכיה דרכי נועם, כבני יהודה שהקפידו על לשונם ונתקיימה תורתם בידם (עירובין נג, ב), ויהי העם הזה חציו מדבר אשדודית ובכל לשונות העמים, שלמה תהיה כעוטיה לשוננו הקדושה ודורש אין לה. אוי לעינים שכך רואות, שפחה כי תירש גבירתה - לכך קמתי אני הצעיר שמואל במה"ר אלחנן יעקב ארקיוולטי זלה"ה להקים סוכת לשון הקודש בכללים קצרים - ולשון עילגים תמהר לדבר צחות. גם החכם ר' יהודה אריה מודינה מטעים את העובדה שיהודי איטליה עולים על היהודים האשכנזים בידיעתם בעברית ובהברתם העברית התקינה: אכן המשכילים שומרים יותר בזכרונם את לשון כתבי הקודש, אם אמנם רק מקצתם אם רבנים הם מבינים לחבר מאמר שלם בלשון עברית בהשכל ודעת. וגם בהברת מבטא הלשון העברית שונים הם ביניהם בשיעור גדול כל כך, עד שרק בקושי מבינים האיטלקיים והמזרחיים את האשכנזים בדברם עברית ביניהם, ואין בהם אשר שפתותיהם ברור מללו בעברית על פי כללי הגראמאטיקה שקורין דקדוק, כמו האיטלקים. (בספרו שלחן ערוך שתורגם מאיטלקית ע"י שלמה רובין, עמ' ל"א). כאשר גזר האפיפיור גריגוריוס הי"ג בשנת אלף חמש מאות שמונים ש"מ, שכמרים ידרשו בשבח הנצרות בבתי כנסיות של רומא, חיפשו אחרי דרשנים, כנראה מומרים, יודעי עברית כדי שהמתפללים יבינו אותם. סימן הוא שהבנת העברית המדוברת היתה נפוצה בין יהודי רומא. הרה"ג ר' יהושע שונצין, בעמח"ס שו"ת נחלה ליהושע, שהיה רב העדה האיטליאנית בקושטנדיה כותב: ואל תשיבני מדברי מהר"י מינצי סג"ל שעם היותו בל"ס מופלג בחכמה ובזקנה, קבלנו מאבותינו ורבותינו שאין חכמתו ופולו ניכר מתוך פסקיו, שיותר גדול היה כפלי כפלים ממה שפסקיו מורים עליו כי היה אשכנזי, וכל האשכנזים בטבעם הם עלגי שפה כבדי פה וכבדי לשון, ואין כח בהם לבטא בשפתים ולא לכתוב בקולמוס העומק השוכן תוך לבם, ולא יבינם אלא מי ששמע אותם וקבע בישיבותיהם עידן ועדנים. אע"פ שהמהרשי"ק היה אשכנזי מ"מ גודל וחונך בפאדובה שבאיטליה, והשפה העברית היתה שגורה על פיו, שכן השתמשו בה בישיבת אביו המהר"ם. ר' אליהו קאפסאלי, רב בקאנדיה ובעמח"ס סדר אליהו זוטא על תולדות יהודי תורקיה, ספרד ופורטוגל עד גירוש ספרד, מספר כי בשעה שלמד בישיבת מהר"ם מפאדובה דיברו שם יהודית - אשכנזית, וכאשר באו לשם חכמים מצרפת בראשית המאה השש - עשרה התפללו בלשון - הקודש, כדי שגם אלה שלא הבינו אידיש יוכלו להשתתף...

...
ואין להקשות לדידי ג"כ אמאי כתב טעמא שבתרגום יש בו כמה דברים כו'... לענין מקום שאין מתרגמין כו'. דודאי לדידי לא קשיא מידי, דהוצרך לומר האי טעמא לדברי המפרשים שס"ל דה"ה ללועזות בלעז שלהם הוי כמו תרגום, כי התרגום הוא בשביל עם הארץ. ולכן קאמר שאף לדבריהם שהתרגום אינו אלא בשביל עם הארץ, התרגום שאני שיש בו כמה דברים כו' ולכן נתקן לעמי הארץ שיבינו הענין היטב...

שו"ת דברי חיים אורח חיים חלק ב סימן לז

שלום וישע רב לידידי הרב החר"ף ובקי כו' כש"ת מו"ה יחזקאל פייבל לאנדא:

שאלה בשטר מכירת חמץ לנכרי הנכתב בלשון הקודש אם מהני מחמת דדינא דמלכותא שלא יועיל שום שטר הנכתב בלשון הקודש או עברית זולת בלשון אשכנזי:

דברי חיים

ר' חיים ב"ר אריה ליב הלברשטם נולד בטרנוורוד שבפולניה בתקני"ג (1793). נחשב לעילוי מגיל צעיר, וכשהיה בן 18 התקבל לרב בעיירה רודניק, ובה התקרב לחסידות. בשנת תר"צ (1830) מונה לרב העיר צאנז שבגליציה, שהפכה למרכז חסידי חשוב, ור' חיים מונה בה לאדמו"ר. הוא בלט בלמדנותו, מנהיגותו ותקיפותו, ועד מהרה הוא נחשב לאחד מגדולי האדמו"רים בפולין והונגריה, שעשרות רבנים ואדמו"רים כפופים לו. ר' חיים נפטר בצאנז בשנת תרל"ו (1876). רוב בניו וחתניו כיהנו גם הם כרבנים ואדמו"רים. כתב סידרת ספרים בשם 'דברי חיים' - ספר על הלכות גיטין ומקוואות, דרשות על התורה בדרך החסידות, ושו"ת דברי חיים שנדפס לראשונה בשנת תרל"ה (1875) בלבוב, וכעת במהדורה חדשה ומתוקנת בשלושה כרכים ע"י מוסדות חסידות באבוב בברוקלין תשס"ג (2003), והיא הוכנסה למאגרנו.

שו"ת דעת כהן (עניני יו"ד) סימן ק

ב"ה עה"ק ירושלם תובב"א, ט"ז סיון תרצ"ד.

לכ' הרב הנכבד ויקר ערך מו"ה דוד מיללער שליט"א, שלו' וברכה.

אחדשה"ט באה"ר. את ספרו יסוד נצח ישראל (באנגלית) קבלתי, יחד עם מכתבו האנגלי אלי, ומפני רובי טרדוטי לא יכולתי להשיב לו על אתר, וגם עברו ימים ושבעות עד שעלה הדבר בידי לעבור על הספר....

... וכשיהיו כל אלה הדברים מתוקנים על ידי כבוד מעלתו, אז הנני מסכים מאד שדבריו היקרים, שהם מלאים זיו ונוגה, וממשיכים ומקרבים הלבבות לאבינו שבשמים, **ולקדושת** תורה"ק וטהרת המשפחה בישראל, יהיו מתורגמים גם **ללשון** הקודש, ומתפשטים גם כן באה"ק, שרוב הדור הצעיר הוא דובר וקורא **עברית**.

והנני רוצף בזה את אגרת הטהרה, ששלחתי זה איזה שנים למקומות מושבות אחב"י באה"ק, ואם ימצא כת"ר בה חפץ יוכל להשתמש בה כרצונו הטוב.

והנני בזה חותם בברכה נאמנה, יברך ד' חילו וירצה פועל ידיו וירומם אף ינשא וחפץ ד' בידו יצליח לזכות את הרבים, כנה"י ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר מהר הקודש מירושלים.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

דעת כהן

רבי אברהם יצחק הכהן קוק נולד בגריבה אשר בלטביה בשנת ה"א תרכ"ה (1865) ונפטר בירושלים בשנת ה"א תרצ"ה (1935). כרב הראשי האשכנזי הראשון של ארץ ישראל היה הרב קוק דמות בעלת השפעה מרכזית בתולדות היישוב החדש שבארץ ישראל. אהבתו לחלוצים, אף לכופרים שבהם, ידועה ומפורסמת. עזבונו הספרותי והתורני הוא רחב ביותר - קבלה, פילוסופיה, הלכה, פירושים לגמרא, תשובות ופיוטים - בכתב יד ובדפוס. ישיבתו שבירושלים, ישיבת מרכז הרב, משמשת עד היום מרכז גדול ללימוד התורה, ודרכה החינוכית המיוחדת מדגישה את אהבת עם ישראל וארץ ישראל. בנו, ר' צבי יהודה קוק, ראש הישיבה, המשיך את המסורת.

שו"ת משפטי עוזיאל כרך א - או"ח סימן א

דקדוק הברת התנועות ומבטא האותיות בקריאת שמע, תפלה וקריאת התורה :

עלית כנוסי הגולה לארץ ישראל, שהתעוררה בחסד ה' עלינו בתקופתנו זאת ותחיית השפה העברית בתור שפת הדבור של עם ישראל היושב בארץ שהוא מפולג לשפות גלותיות מרובות ומשוונות ולמבטאים שונים, גם בשפת התורה, העמידה על הפרק שאלה הלכותית חשובה מאוד בדבר אחד הלשון גם במבטאה. שאלה זו כשעמדה במוסדות החנוך ובשוק, קבלה את פתרונה בלי שום קושיים, בהתקבל המבטא הספרדי בשינויים קלים בתור שפת הדבור והלמוד, אבל כשעמדה שאלה זו בדבור של חובה ומצוה כגון קריאת - התורה וק"ש ותפלה, וכן כל הדברים שצריכים מן הדין לאומרם בלשון הקודש אין אנו רשאים להסכים מדעתנו לכל מה שנראה יפה ומצלצל בנעימותו : אבל אנו חייבים למצוא פתרונה של הלכה זו מתוך מקור ההלכה...

... וראה תולדות ישראל ליעבץ (חלק י' ד' 112) ואלה בהשפעתם הרבנית השפיעו על למוד הקריאה בבתי הכנסת ובתי המדרש ושמרו או השיבו השפה בפיהם ברענונותה וטהרתה. ולבד זה הלא ודאי לא חדל מעולם ישוב ישראל בארץ ישראל שבו חוברה המשנה בשפתה העשירה והמדויקה ובו נעשה הנקוד הטברני ע"י בן אשר ובן נפתלי שהם יסוד היסודות של דקדוק השפה כפי שהיתה מקובלת בין מדינחאי ומערבאי...

... השפה **העברית** שפת התנ"ך נקראת בפי רז"ל מדור דור עד היום ולעולם **לשון הקדש**...

משפטי עוזיאל

רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל נולד בירושלים בשנת תר"מ (1880) לאביו ר' יוסף רפאל, שהיה אב בית הדין הספרדי שבעיר. לאחר שלמד ולימד בישיבות בירושלים, הוא נתמנה בשנת תרע"א (1911) לחכם באשי (כינוי לרב ראשי בארצות העותומאניות) של יפו והגלילות, ועבד בהרמוניה ובשיתוף פעולה מלא עם הרב האשכנזי של יפו, רבי אברהם

יצחק הכהן קוק. פעולותיו לטובת האוכלוסיה היהודית בארץ במשך מלחמת העולם הראשונה גרמו לכך שהוגלה על ידי השלטונות התורכיים לדמשק, אך כעבור זמן מה הצליח לחזור לארץ. בשנת תרפ"א (1921) נתמנה כרב ראשי בשאלוניקי. לאחר שנתיים עבר לכהן כרבה הראשי של תל-אביב, ובשנת תרצ"ט (1939) לאחר פטירת הרב יעקב מאיר נתמנה לרב הספרדי הראשי של ארץ ישראל והראשון לציון. הוא היה פעיל בענייני הקהילה ובפעולות ציוניות, וכתב תשובות רבות בנושאים אקטואליים. ספרי תשובותיו בשם 'משפטי עזיאל' יצאו לאור בכמה חלקים בין השנים תרצ"ה-תש"י (1935-1950). הרב עזיאל נפטר בשנת תשי"ג (1953). מהדורה חדשה של שו"ת 'משפטי עזיאל' בארבעה כרכים יצאה לאור בשנים תשנ"ה-תש"ס (1995-2000), והיא הוכנסה למאגר.

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ד סימן לח

ג. אם מותר לתרגם כתבי הקדש, וברש"י ריש דברים שכי' דבשבעים לשון פירשה להם

ועתה באתי בדברים שכתבת לי בעצת ובעזרת נכדי הרה"ג מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א, ושנכדי הנ"ל האריך בהם בשעה שכתבתי התשובה הזו, בדבר אם יש לתרגם תנ"ך ומשניות. והבאת ראייה ממה שמרע"ה ביאר את התורה בשבעים לשון, כדאיתא בפרש"י על הקרא הואיל משה באר שבריש דברים, שהיה זה בשבעים לשון. הנה ממשה לא שייך למילף, דהא לא כתב אלא דיבר. ולא שייך שום נידון ספק על למוד התורה, שודאי מותר בכל לשון. ולא מצינו למשה שכתב ג"כ בכל לשון. וברור שלא כתב אלא בלשון הקודש...

ה. שיש להמנע מתרגום משניות והלכות ואף תורה שבכתב, משום החשש לטעות המתרגם

וגם משניות והלכות ליכא איסור מלתרגם. אבל העיקר שהמתרגם צריך לידע אחריות המתרגם, שבטעות קטן שייך להכשיל בטעות את הלומדים מהעתקה על שפה אחרת. ועיין בהקדמות המעתיקים פירוש משניות של הרמב"ם איך שיראו מלהעתיק פירושו שנכתב בערבית **ללשון הקדש** שהיה נחוץ מאד, וכ"ש שיש להמתרגמים **מעברית** לשפת אנגלית שיש לחוש לטעותים, שבשביל זה יש למנוע מזה. ואם אחד יודע בנפשו, וכן מחזיקין חבריו אותו, לבקי גדול בשפת האנגלית ות"ח שבקי טובא בהמשניות, שרוצה להעתיק אין לאסור לו. ואחר כל זה הייתי מיעץ שלא לעסוק בתרגומים...

ז. תרגום פסקי הלכה שצריך כל אחד לידע משום שאי אפשר לשאול כשמזדמן ספק, לצורך אנשים שאינם מבינים **עדיין** לשון הקדש, ושצריך לתרגם לאנשים כאלה רק הפסקים ללא הטעמים...

ח. חיבור ספר באנגלית בהלכות כשרות ואיסור והיתר למתחילים, ושגם ספר כזה צריך להיכתב ללא טעמי הדינים, וכתובת ספרי מוסר והשקפה באנגלית...

... ויש לכתוב, אבל בקיצור הדין. ולהקדים חומר האיסורים בענייני אכילה ושתיה. ולא שייך ליתן טעמים על זה, אלא לומר שכן נאמר בתורה שנתנה לנו ע"י משה רבינו בסיני שעלה לשם לקבל שם את כל התורה בכתב ובעל פה. הנה כתיבת ספר כזה הוא דבר טוב, אף כשצריך להזכיר איזה דין, הנה העיקר הוא דכותב רק מה שמוכרח לידע לאלו הרוצים להתקרב לשמירת דיני התורה, ומחוייבין תיכף לקיים כל אלו שלא שייך שיחכו עד שילמדו, דברים אלה יש לכתוב באנגלית. אבל מה שיש לחכות, יש לחכות עד שידעו. והרי גם לשפת אידיש לא תירגמו אלא דברים מוכרחין.

וכאן יש יותר דברים מוכרחין להעתיק לאנגלית, משום שרובא דרובא נשים אין יודעות אלא שפת אנגלית. וגם רובן אין יודעות כלום מידיעת בית הוריה, שלכן הלכות נדה ודאי לא יסגי בלא תרגום אנגלית, אבל יש לחוש גם להלכות מאכלות אסורות, שיש להודיעם בשפת אנגלית איזה פרטים נחוצים שלא יטעו....

אגרות משה

רבי משה פיינשטיין נולד ברוסיה בשנת ה"א תרנ"ה (1895) ושם למד ואף כיהן ברבנות עד הגירתו לארצות הברית בשנת ה"א תרצ"ז (1937). ישיבתו בניו יורק, תפארת ירושלים, היא אחת הישיבות המעולות הודות להנהגתו. ר' משה היה מוכר כפוסק הגדול בארה"ב, ותשובותיו מופצות בעולם היהודי כולו. הוא דן בתשובותיו בבעיות טכנולוגיות מודרניות וגם בעיקרי היהדות. ר' משה היה פעיל בענייני ציבור וחינוך. נפטר בשנת ה"א תשמ"ו (1986).

שו"ת מנחת יצחק חלק ד סימן סא

בענין דבור בבית המרחץ... אמרו לזקן במה הארכת ימים אמר כי היו אורחים בבית המרחץ (כן הגיה המפרש כי בפנים איתא, בבית) ולא היו מבינים בלשוני והיו מדברים עמי בלשון עברית (בבית המרחץ) ואני לא דברתי מעולם בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו דברים של חול אעפ"י שמותר והואיל ועשיתי גדר ותוספת הוסיפו לי על שנותי...

... שעל מה דאיתא בש"ע שם, דדברים של חול מותר לאומרם שם בלה"ק, כתב המג"א בשם הס"ח, דמדת חסידות הוא להחמיר, עיי"ש... ואני לא דברתי מעולם בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו דברים של חול אעפ"י שמותר כנ"ל, ולא הזכיר **מלשון הקודש**, מ"מ סובב על התחלת דבריו, והיו מדברים עמי **עברית** כנ"ל, וכן ראיתי בפירוש המפרש (בס"ח שבידי דפוס ווארשא תרס"ב), שפירש הא דואני לא דברתי וכו' אעפ"י שמותר, דר"ל שמותר לומר דבר של חול בלשון עברי...

מנחת יצחק

רבי יצחק יעקב וייס נולד בפולין בשנת ה"א תרס"ב (1902). הוא היה מנהל ישיבה במונקאץ, הונגריה, ואחר כך דיין ברומניה במשך 20 שנה. בשנת ה"א תש"ח (1948) עבר לאנגליה ונהיה אב בית דין במנצ'סטר. בשנת ה"א תש"ל (1970) עלה לארץ ישראל, התיישב בירושלים ושם כיהן כאב בית דין לעדה החרדית. תשובותיו מכוונות בסדרת מנחת יצחק. נפטר בשנת ה"א תשמ"ט (1989).

שו"ת דברי יציב חלק יו"ד סימן נב

בחיוב הדיבור והלימוד בלשון יהודית
ב"ה, יוניאן סיטי, ט' אלול תשל"ז

...
(א) החתם סופר בתשובותיו אהע"ז ח"ב סי' י"א [בד"ה שוב תמהתי] כתב על שהזכירו הרבנים מקומם כאשר נקרא בשפה לאטינית, מה לכם לחתום עצמכם אפי' בשטרי הדיוטות או בהכשרים בשם לטין אשר לא שערו אבותינו ורבנים קדמונים שלפני פר"מ... **ובצוואתו של הח"ס, הזהרו משינוי השם ולשון ומלבוש נכרי** ח"ו עכלה"ק. + יש להעתיק בזה קטע מצוואתו של כ"ק מרן המחבר זי"ע: מחוייב אני להזהיר ולצוות שח"ו להיות מהלועזים בלע"ז, ולגדל בניכם בעזהי"ת בדיבור המורגל מאבונה"ק שפת יודיש, וכאשר כבר הארכתי בדרשות ובתשובות, ושלא לשנות ח"ו ללשון ענגליש ולא ללשון עברית, ולהזהר מאוד בדיבור בבית ועם חבירים וחבירות רק בלשון יודיש, בלתי כשמדברים עם עכו"ם ומי שאינו מכיר שפת אידיש לעת הצורך, אבל השפה המדוברת והמורגלת בפיו ובלשונו יהי הלשון שהורגלו בישראל במדינותינו מיוצאי אשכנז שפת אידיש, וזה מהיסודות העיקרי עקרים להתקיים בתורה המורשה לקהלת יעקב, ויען שכבר כתבתי ודרשתי הרבה מחומר הענין וכוחי חלוש לא אוכל להאריך, אבל זה אני כותב בלשון צוואה ואזהרה חמורה הן לזכרים והן לנקבות מיו"ת, שהפורש עצמו ח"ו וחלילה פורש עצמו מן החיים להכלל בתוך יו"ת ושורש האילן הקדוש אבונה"ק זי"ע ועכ"י.

ובאמת בסמ"ג מל"ת נ', שלא לילך בחוקות עכו"ם לא במלבושיהן ולא במנהגיהן שנא' ולא תלכו בחוקות הגוי וגו', ונא' ובחקותיהם לא תלכו, ונא' השמר לך פן תנקש אחריהם וכו', הכל בענין אחד הוא מזהיר שיהא ישראל מובדלין מן העכו"ם... דליתא אלא העיקר שבכל מה שמיוחד להם צריך הישראל להיות נבדל מהם וכו' להיות נבדל ממנהגם במלבוש במנהג בדיבור...

... כפל הב"ח וכתב להיות נבדל ממנהגם במלבוש במנהג בדבור ושכן הוא בספרי, ושם בספרי איתא באבטינא בארגמן ובתלוסין עיי"ש, ונראה להדיא שהב"ח ס"ל שהך בדיבור הוא פשיטא טפי, דלגבי מלבוש ומנהג אולי שייך איזה כבוד ותפארה, משא"כ דיבור למה ישנה מדיבור ושפת ישראל לדיבור ושפת עכו"ם, ובודאי שרק להדמות וללכת בדרכי העכו"ם ולהתערב עמהן, וזה ברור.

...
וממש תסמר שערות ראש מחומר הענין, ואוי לאותה בושה... אם לא ילבש במלבושיהם... ומכל שכן בשאט נפש לעזוב שפת יהודית ולדבר בלע"ז רח"ל, ואשר החת"ס כותב שאבותינו הקדושים במכוון שבשו לשונם ותקנו לשון יהודית לאומתינו הקדושה, ומי יודע כמה כוחות וכוונות השקיעו בלשון זה שתיקנו לדבר בה איש וביתו. ועל זה נאמר [ירמיה ב' י"ג] אותי עזבו וגו' לחצוב להם בארות בארות נשברים וגו'.

ובמדרש רבה [נשא י"ג כ' בלק כ' כ"ב ועוד מקומות] מהדברים שבזכותם נגאלו ממצרים, שלא שינו לשונם...

ונראה שיש בזה שני ענינים, האחת שלא יניחו לשון אביהן, והשנית שלא ילמדו לשון מצרים כדי שלא יבאו ח"ו לידי עבודה זרה. ובזקוקין דנורא שמה [פכ"ג אות כ"ט ול' לשון בית יעקב אביהם זה לשון הקדש, וכאמור כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש, ושלא ילמדו כלל לשון מצרים כדי שלא יתערבו בהן ויביאן לידי ע"ז עי"ש. והאמת שכן הוא במכילתא פרשת בא [מסכתא דפסחא] פרשה ה', על והיה לכם למשמרת, ומנין שלא שינו את לשונם שנאמר כי פי המדבר אליכם, ואומר ויאמרו אלקי העברים וגו' ואומר ויבא הפליט ויגד לאברם העברי, ועיין במרכבת המשנה שמה ודו"ק.

ג) ובשו"ע או"ח סי' פ"ה ס"ב דדברים של חול מותר לאמרם בביה"כ ובמרחץ וכו' בלשון הקדש, וכתב המג"א ס"ק ב' ומדת חסידות הוא להחמיר, והוא מספר חסידים תתקצ"ד. וכתב בהגהות חתם סופר שם, ונ"ל דה"ה במקום גילולים ועיין לעיל סימן נ"ה במגן אברהם ס"ק ט"ו (היינו שעבודה זרה מפסקת לענין תפלה), ונראה לי דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלה"ק ונשכח מאתנו לגמרי בעוה"ר, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים עכלה"ק.

ובאמת בחתם סופר [תורת משה] על התורה פרשת נשא [עה"פ כה תברכו] כתב, אילו היו ישראל מדברים בלה"ק על אדמתם א"כ כשגלו לא היו שוכחים את הלשון בזמן מועט כדכתיב חצים מדבר אשדודית וכו', אך נ"ל כבר ממאות שנים מששלטו מלכי אשור וארמיים על ישראל בחרו ההמוניים בלשונם ושכחו לשון הקודש כבר, ואז כשהיו הזקנים מורים ודרשו בלשונם ברבים לא נכנסו הדברים בלבותם וכו', והיינו דכתיב בישעיה [כ"ח י"א] כי בלעגי שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה וכו' עי"ש...

...
ה) עכ"פ ממדת חסידות שבמג"א מספר חסידים, שלא לדבר במרחץ ובית הכסא בלשון הקודש. ובסנהדרין י"ט ע"א התקין ר' יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות בבית הכסא, ואיפסק להלכתא ברמב"ם פכ"ב מאיסו"ב הי"ד וטושו"ע אהע"ז סי' כ"ב סי"ג, ולכך הוצרך להיות לשון מיוחדת לנשים לדבר שמה. ואנחנו רואין גם בשמות הנשים שרובן המה מכינויים בלע"ז.

ויש לומר גם כן להמבואר באו"ח סימן פ"ח ברמ"א, יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס בבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, ומסיים שהמנהג במדינות אלו כהך סברא [וע"ע להלן סימן קל"ט], ואפשר שמצד חסידות וקדושה יש לזהר גם כן מלדבר בלשון הקודש בימי ראייתה, ולזה נצרכו לעוד לשון יהודית מלבד לשון הקודש.

...
וסמך לדברי חתם סופר מצאתי לפענ"ד, שבספרי עקב על ולמדתם אותם את בניכם, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה וכו'. ובסוכה דף מ"ב ע"א, בקטן היודע לדבר אביו לומדו תורה וקריאת שמע וכו', והעיר בחסדי דוד [תוספתא חגיגה פ"א ה"ג, ובחיבורו ספרי דבי רב] למה השמיט התנא דש"ס מלמדו לשון הקודש, וכתב אולי דבאתריה דהוא תנא כל דיבורם היה בלשון הקודש הלכך הא לא אצטריך למימר עי"ש. ולהנ"ל התנא בארץ ישראל שאין בה גילולים והיו מדברים בלשון הקודש, מה שאין כן התנא דספרי היה בבבל ששמה הנהיגו אבותינו שלא לדבר בלשון הקודש, וקמ"ל דמ"מ מצוה גם כן שיוכל לדבר בלשון הקודש ללימוד תורה וכדומה ודו"ק.

ולכך נקט התנא דבי אליהו שני דברים, שלא להניח לשון בית יעקב היינו לשון הקודש כמ"ש בזקוקין דנורא, וזה להתפלל וללמוד תורה וכו'. וגם במה שהכרח יהיה לנשים זבות בימי ראייתן, ובבית הכסא ומרחץ, ונגד גילולים, לא ילמדו לשון מצרית אלא ישבשו להן הלשון ללשון יהודית, כמו שעשו אחר כך בבבל ואולי עוד בימי בית ראשון מששלטו בהם כשדים וארמיים וכנ"ל מהחתם סופר ודו"ק.

... וכמעט בכל מקומות שישראל שמה שבשו לשונותם כידוע, ועשו מזה לשון יהודית כדי לקיים לא תלכו בחוקות הגוי'...

... ולכך בודאי שח"ו להניח שפת אבותינו מדור דור ולהשתמש בלשונם של עוברי עבירה, ואולי לכך קוראים "עברית" לשון נופל על לשון, ורוב המילין בדו מליבם רח"ל, ואם יש בו ביטויים של לשון הקודש זה עוד מגביר האיסור וכנ"ל...

דברי יציב

ר' יקותיאל יהודה הלברשטם נולד בשנת תרס"ד [1904] בגליציה ונפטר בקרית צאנו שבנתניה בתשנ"ה [1995]. היה נצר למשפחת רבנים מצאצאי ר' חיים מצאנו. לפני השואה הספיק לשמש זמן קצר כאדמו"ר בעיר קלויזנבורג [קלויז] שבטרנסילבניה. בזמן השואה גורש למחנות ריכוז עם משפחתו וקהילתו, ובהם הושמדו רוב אנשי קהילתו בתוכם אשתו ואחד עשר ילדיו, אך הוא שרד. התנהגותו במחנות היוותה דוגמא ומופת לשמירת צלם האלוקים שבאדם, כשהוא מסייע בכל כוחותיו בגוף וברוח ליהודים שהיו עימו. לאחר השואה עזר לשקם את שארית הפליטה, ולהחזיר את היהדות, שמירת המצוות ולימוד התורה למחנות הפליטים שהוקמו בגרמניה. לאחר זמן הגיע לארה"ב, והצליח לשקם את חסידות צאנו-קלויזנבורג בניו-יורק. אח"כ עלה ארצה, והקים את קרית צאנו בנתניה על מוסדותיה הרבים, ובתוכם המרכז הרפואי 'לניאדו' שפועל על פי הנחיותיו. במשך כל השנים האלו פעל רבות לקימום עולם התורה שחרב בשואה, ובין השאר הקים את 'מפעל הש"ס' והשתתף בהקמת מוסדות תורה וחסד בכל רחבי העולם, תוך כדי שהוא מנהיג את חסידי צאנו בארץ ובחו"ל, משיב תשובות בהלכה לכל קצווי העולם, ועוד. לאחר פטירתו החלו לכנס את תשובותיו, ביניהם מעטות ששרדו מכתביו הרבים שאבדו בשואה. בשנת תשנ"ו (1996) יצאו לאור החלקים הראשונים של תשובותיו 'דברי יציב' על או"ח בשני חלקים, ובתשנ"ח (1998) יצאו לאור שני חלקים על יו"ד. בתשנ"ט (1999) יצא לאור הכרך החמישי על אבן העזר, ובתשס"א (2001) הכרך השישי על חו"מ וענייני מקדש וקודשיו. ששת הכרכים האלו הוכנסו למאגר. חלקים נוספים של שו"ת דברי יציב נמצאים בהכנה.

שו"ת יביע אומר חלק ב - יו"ד סימן יז

ב"ה. קהיר. קרי"ת מלך רב לפ"ק. נשאלתי אם מותר ללמד גוי תורה שבכתב, או לענות לו איזה שאלות דתיות מן התורה. ואם יש חילוק בזה בין גוי קטן לגדול.

(יב) המורם מכל האמור שאסור ללמד תורה לגוי, בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ, ואסור לענות לו על שאלות דתיות. לבד כשמקשה ומתמיה על דת ישראל, שמותר להקהות את שיניו ולהשיב לו מלחמה שעה. וכמ"ש ודע מה שתשיב לאפיקורוס, ה"מ באפיקורוס עכו"ם. (סנהדרין לח:). וכן מותר ללמדו דיני שבע מצות אף בזה"ז. גם מותר ללמדו **עברית ולשון הקודש** ודקדוקה. וקטן דמסברי ליה ומסבר דינו כגדול. פחות מכן מותר ללמדו תורה. הנלע"ד כתבתי.

יביע אומר

רבי עובדיה יוסף, הראשון לציון הקודם, נחשב יחיד בדורו בבקיאותו הנפלאה בספרי ההלכה. זכרונו הפנומנלי, המסוגל לסקור את כל הנכתב על נושא נתון - מהתני"ך, מהתלמוד ומהפוסקים - מעניק לתשובותיו אופי אנציקלופדי, שכן נושא הנדון על ידו זוכה למיצוי כל החומר הרלוונטי הקיים. הראשלי"צ נולד בבגדד בשנת ה"א תר"פ (1920), עלה לארץ-ישראל בגיל ארבע, למד בישיבות בעיר העתיקה שבירושלים והוסמך לרבנות על ידי הראשלי"צ דאז, הרב עוזיאל. בשנת ה"א תש"ז (1947) הוא שימש ראב"ד (רב, אב-בית-הדין) בקהיר. בשנת ה"א תש"י (1950) עלה ר' עובדיה שוב ארצה והתיישב בה סופית. בספרי תשובותיו, סדרות יביע אומר ויחווה דעת, אנו נתקלים בכל הבעיות ההלכתיות של ימינו ממש. תשובותיו לשאלות הלכה אקטואליות משודרות לציבור הרחב ב"פינת ההלכה" שלו ברדיו.

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן קמו לשון ארמית אם היא בכלל לשה"ק

... ואני הוצאתי חיבור "בלשון המשנה" לבאר חומר האיסור לבני ובנות ישראל לדבר בלשונות עמים וק"ו שלא להעתיק התורה מלשון הקודש לכתב ולשון אחר וללמדה בלשוניהם...

...
תבנא לדידן: א) מצוה ללמוד לשון הקודש. ב) מצוה ללמוד התורה דוקא בלשון הקודש ולא בשאר לשונות. ג) אסור להעתיק התורה מלשון קודש ללשון אחר וכתב אחר לכ"ע. ד) מה שחכמי הש"ס כתבו הש"ס בלשון ארמי וכתב אשורית או מטעם שזה הלשון הוא לשה"ק משובש או מטעם שארמית ניתנה מסיני, ולא רצו לכתב בלשה"ק מפני שהוא תורה שבע"פ או מפני שרוב ההמון דברו בלשון החול שלא השתמשו בלה"ק רק לדבר שבקדושה. ה) אסור ללמוד תורה עם עכו"ם ואפילו אל"ף בית אסור ללמד. ו) לדעת הראב"ד אין יוצאין בלימוד התורה רק בלשה"ק. ז) עכו"ם בז' מצות שלהם לא ילמדו רק בלשוניהם ולא בלה"ק. ח) המעתיקים שהעתיקו לפעמים פיי בלשון אחר אעפ"כ לא שינוי את הכתב אלא כתבו בכתב ובגופים שלנו ולא כתב עמים. ט) אין להעתיק תפילות או תורה ללשון אחר כדי שלא תשתכח תורה ולשון הקודש מישראל. י) צורות האותיות של התורה יש בהן סודות עמוקים ושמות ועולמות תלויים בהם והמשנה ח"ו מבטל ומוחק את השמות ומחריב עולמות כולם. יא) גר שלא יקבל עליו ללמוד לשה"ק אינו גר. יב) לדעת הזוהר אסור ללמוד עם עכו"ם אפ"י אל"ף בי"ת קודם שימול אפ"י רוצה להתגייר. יג) המלמד תורה עם העכו"ם עובר על לפני"ע.

אלו דברי אדם מיעוט לעולם הרחבתי קצת הגם כי אני טרוד מאד ומ"מ לאהבתך וידידתך הארכתי קצת ועתה צלח ורכב על דבר אמת ש"ב הדושה"ט וכל אשר לך בלב ונפש, מנשה הקטן

משנה הלכות

הרב מנשה קליין [לפעמים הוא חותם: הקטן] נולד באונגוואר שבסלובקיה בשנת תרפ"ה [1925] למשפחת רבנים. למד תורה אצל אביו ובישיבות בעירו. בשואה שהה במחנות ריכוז שונים, אך זכה לשרוד כשהוא נותר בודד מכל משפחתו. הוא הועבר למחנה מעבר בצרפת, משם עבר לארה"ב והמשיך בלימודיו. לאחר זמן קצר נסמך להוראה בידי האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג וגדולי תורה אחרים, והחל להרביץ תורה ולהורות הלכה. היה ראש ישיבה ורב של קהילה חשובה, ויצר קשר הדוק עם גדולי התורה של ארה"ב ואח"כ גם של א"י. בשנת תשי"ח [1958] הוציא לאור את החלק הראשון של ספר השו"ת שלו 'משנה הלכות', ומאז נדפסו 14 כרכים. הרב קליין הקים את קהילת 'אונגוואר' בבורו-פרק שבניו-יורק על כל מוסדותיה, וייסד את ישיבת 'בית שערים' שהוא עומד בראשה. בשנת תשמ"ז [1987] הקים את 'קרית אונגוואר' בשכונת רמות בירושלים, והוא משמש כאדמו"ר מאונגוואר. נוסף לשו"ת 'משנה הלכות' פירסם הר"מ קליין עשרות ספרים בכל חלקי התורה. רוב זמנו נמצא הרב קליין בקהילתו בארה"ב, אך לעיתים מזומנות הוא מתגורר גם בא"י. למאגר פרויקט השו"ת הוכנסו בינתיים כרכים א-ה, וכן יא-טז של שו"ת 'משנה הלכות'.

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן קסב

עוד להני"ל

הגאון בעל אור שמח כתב שגדולי תורה לא ילמדו לשונות עכו"ם שמביא לידי כפירה

והגאון בעל אור שמח במשך חכמה פ' בחקותי עה"פ ואף גם זאת האריך הרבה בדרכי ההשגחה העליונה על עם ישראל בארצות שונים כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנוודדו בין האומות מארצות שונות רבות והיודע קורות הימים דרך ההשגחה שיניחו משך שנים קרוב למאה או מאתים במדינה, ואח"כ יקום רוח סערה ויפוצ המון גליו וכלה יבלה, יהרוס. ישטוף, לא יחמול עד כי נפזרו בדודים ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו יהיו לגוי יוגדל תורתם חכמתם יעשו חיל עד כי יעמוד התורה על רומו ושיאו, מה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש בתורה, יעזוב לימודי דתו ללמוד לשונות לא לו יליף ממקלקלתא ולא יליף מתקנתא יחשוב כי ברלין היא ירושלים, ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים, ישכח היותו גר בארץ נכריה יחשוב כאזרח הארץ, אז יבא רוח סועה וסער יעקור אותו מגזעו יניחוהו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו ידע כי הוא גר, לשונו "שפת קדשינו, ולשונות זרים המה כלבוש יחלוף" ומחצבתו הוא גזע ישראל ותנחומיו ניחומי נביאי ה' אשר נבאו על גזע ישי באחרית הימים ובטולטולו ישכח תורתו עומקה ופלפולה ושם ינוח מעט יתעורר ברגש קודש ובניו יוסיפו אומץ ובחוריו יעשו חיל בתורת ה' וכו' ע"ש דברים כמפי נביא ה'.

והנה פלא שכתב דדוקא לאחר שיזכו עד כי יעמוד התורה על רומו ושיאו ואז ילמדו לשונות עכו"ם ולמה דוקא לשונות עכו"ם ולמה יעזבו לימודי דתו אבל מובן מאד מה שראינו בזמנינו שבעזה"י הישיבות פורחות והגיע התורה לרום המעלות ומ"מ לומדים לשונות עכו"ם וגם לומדים גמרא בלשון עכו"ם ושאר ספרי קודש הגם שמסתמא כונתם לטובה ובפרט הלומדים לשונות עכו"ם במדינות שונות כדי להחזיר למוטב ולהרבות בעלי תשובה אבל סוף סוף בזמן שהם לומדים לשונות עכו"ם באותו הזמן הם עוזבים לימודי ה' ועוסקים בלימוד לשונות עכו"ם, ולשונינו הוא שפת קדשינו ולשונות זר המה כלבוש יחלופו, ע"ש דברים כגחלי אש ממש. וכבר כתב רבינו הח' הרי"ם ז"ל (במכתב ער"ה תר"ד הובא בס' שיח שרפי קודש) וז"ל ואל יקטן בעיניו כי אין לשער ולספר המסתופף מזה אף בדבר מעט לשונות הסדר מתשב"ר אשר אין מבטלין אותן אפי' לבנין ביהמ"ק אף כי ללמוד לשונות וא"א בשום אופן שיכנס בלב ילד דברי תורה אם לבו לדברים אחרים ע"ש עד כמה היזק גורם לימוד לשונות עכו"ם. גם מרן הדברי חיים כ"ק אדמו"ר מצאנז זי"ע והגאבד"ק פרעמישלא הרעישו עולמות ע"ש.

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן קסג

עוד להנ"ל

הלומד תורה בלשון עכו"ם מחלק ומפריד את עם ישראל

... וזה המאחד את כלל ישראל ולא היו בני ישראל מדברים בלשונם וכמו שאמר במגילה בהכתבים ששלח ואל היהודים ככתבם וכלשונם והרי שלשונם היתה לשה"ק ולא החליפו בלשוניהם ואפילו בשעת השמד וגזירת המן וכן הי' בכל הדורות זה אלפים שנה בגלות וכשהוגלו בני ישראל מספרד להאללאנד ומאשכנז לספרד כרבינו הרא"ש וכיוצא בו באו מפה ומפה והתורה קשרה אותנו כולם מדברים בשפה ברורה וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים ולימוד התורה זה מזה גדולי וצדיקי פולין וליטא ואונגארן עסטרייך אשכנז ואחינו אנשי ספרד הגם שההברה היתה משונה קצת מליטא לפולין וגאליציע ואונגארן וכ"ש לאחינו בני ספרד אבל מ"מ שפה אחת לכלנו וזה החזקינו לעם אחד.

אבל אם ישנו סדרי הלימוד מאז ומלפנים על דעתם וטעמם ובמוסקווא ילמדו תורה בלשון רוסית ובצרפת ילמדו תורה בלשון צרפתית ובאמעריקא בענגליש ומעכסיקא בלשון ספאניש וכל מדינה ומדינה כלשון המדינה יתחלק עם ישראל לשבעים אומות ח"ו ולא יוכלו להתדבר ולהתכתב ולפלפל בתורת ה' ונעשה תורה כמה תורות וח"ו כלל ישראל יפוזר לכמה אומות אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר שמצד אחד הולכין ורודפין אחר המרוחקים לקרובם בכל האפשר ומצד השני באותו זמן ואותה שעה הם גורמים לרחק המקורבים על ידי העשוי כבר.

... וכל שיש להם שפה אחת הם באחדות אבל כשהם מדברים לשונות אחרים מפריד ביניהם וזה הי' בדור הפלגה שכל זמן שהי' להם שפה אחת היו אחדים ואח"כ בלב את לשונם והפרידם זה מזה.

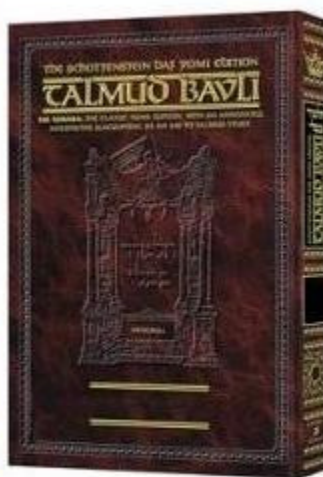
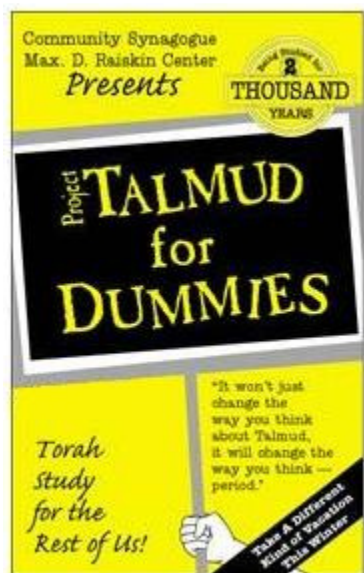
ובקרא כתיב (ישעיה נ"ה א') הוי כל צמא לכו למים, והתורה נמשלה למים ואמר כל צמא לכו למים ולא אמר שהמים יבאו לצמא, ובמשנה (אבות פ"א י"ב) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, והנה המדה לאהוב את הבריות ולקרבן לתורה ולא לקרב את התורה אליהם. והאדם צריך לקרב עצמו ולקרב אחרים לתורה וללמדה אבל כנתינתה מסיני ולא לשנותה בכדי לקרבה או לקרב הרחוק.

ואמשול לך משל הרי אפילו במדינת הגוים ללשוניהם כל מדינה מקפדת על לשונם ושילמדו בבתי ספר שלהם רק שפה אחת שפת המדינה וגם לכל אזרחי המדינה תקנו בתי ספר ללמד שפת המדינה שלהם, ואפילו מי שאינו אזרח מהמדינה או שיש לו שפה אחרת כאנחנו בני ישראל שגרים אפילו במדינה זו בארה"ב שהוא נקראת דעמאקראטית ויש שויון לכל אזרחי המדינה ע"פ חוקי המדינה, וגם יש חוק שכל אחד יכול לשמור דתו מ"מ יש חוק המחייב לכל ילד הגר פה ללמדו לשון ושפת המדינה ומקפידין ועונשין על זה ומאסרים ההורים אם עוברים על החוק ולכן אפילו הישיבות

הקדושות בעונ"ה מוכרחים ללמוד בהם לימודי חול ושפת המדינה (מה שזה לא הי' מלפנים אפילו תחת הצאר ניקאליי ושאר מלכי עכו"ם כי היו מוסרים נפשם על זה שלא ללמוד בחדרים ושיבות אפי' שפת המדינה כידוע).

ומעתה ק"ו בן בנו של ק"ו ומה הגוים דיתבי על דורדייהו במקומם ועל אדמתם בשלום ובשלוה, מקפידים שכל אזרחי המדינה יהי' מאיזה דת שיהי' חייבים בע"כ ללמוד שפת המדינה ומקפידין ועונשין על זה, כ"ש עם ישראל מפוזר ומפורד בין העמים כ"ש שנחזיק בלשונינו ובשפתינו לשון הקודש עכ"פ ללימוד התורה שנתנה בלשון הקודש, ובתורה (דברים כ"ו) ויהי שם לגוי ודרשו מלמד שהיו ישראל מצויינים שם ורק זה גרם להם במצרים שלא נאבדו בין האומות, וכן מבואר בפדר"א שקבלו עליהם שלא לשנות את לשונם. ובתרגום יונתן עה"פ הן עם לבדד ישכון דבנימוסי אומיא לא מדברין. ועכ"פ מאויבי תחכמנו וח"ו לשנות הלשון אשר עליו אמרו אתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל לשון ואז וקדשנו במצותיו. ובפרט שעיי"ז גם ח"ו עוזבים ספרי תורת ה' שחברו מאז נתינתה מסיני עד דורינו אנו שמעו עמי בינה זאת.

והאמנם הנני פה להודיע ולגלות דעתי ברבים ולכל הקורא במכתב זה שכל מה שכתבתי שחייב כל אדם ללמוד לשון הקודש וכן כי ראשון הוא ללמד להבעלי תשובה **לשון** הקודש כונתי בלימוד לשון הקודש אך ורק לשם לימוד תורתינו הקדושה הן בכתב והן בע"פ כמו שקבלנו מפי משה רבינו עליו השלום, ולמדו לנו אבותינו ורבותינו **הקדושים** אבל לא ללמד לשם לימוד **עברית** אשר אסרו כל חכמי הדורות, ואף כי זה דבר פשוט מאד ולא היה לי אפילו לכתוב דבר זה, אלא כיון שאפשר ימצאו אחרים שירצו לתפוש אותי על זה וידרשו לגנאי הנני כותב להוציא מלבן, ומתנה בתנאי כפול כי כוונתי ללמוד לשון הקודש לה' ולתורתו אבל לימוד לשון הקודש לדבר בו דברי נבלות או אפי' דברים בטלים ולא ללימוד תורה הוא גרוע ממדבר בשפת שאר לשונות הגם שבכל אופן ובכל לשון המנבל פיו או אפילו מדבר דברים בטלים הוא עבירה גדולה אבל כ"ש בלשה"ק וזה פשוט מאד.

שאלת הלשונות בישראל, ח"ינ ביאליק (1930)

http://www.benyehuda.org/bialik/dvarim_shebeal_peh64.html